

Kokkuvõte õiguskantsleri nõunike ja erialaasjatundjate etteteatamata kontrollkäigust Puiatu Erikooli 12.05.2008.

Õiguskantsleri nõunikud ja erialaasjatundjad (2 lastepsühhiaatrit ja 1 psühholoog) teostasid 12.05.2008 õiguskantsleri seaduse (edaspidi ÕKS) § 19 lõike 1, § 20 lõike 2, § 27 lõike 2, § 33 ja § 34 lõike 1 alusel erakorralise etteteatamata kontrollkäigu Puiatu Erikooli. Õiguskantsleri nõunikest ja ekspertidest koosnev meeskond intervjueris koolis viibivast 43 lapsest 28 last ning vestles kuue kooli endise ja praeguse töötajaga.

Kontrollkäigu eesmärgiks oli kontrollida, kas laste põhiõigused ja -vabadused on Puiatu Erikoolis tagatud ning kuidas on Puiatu Erikool täitnud õiguskantsleri nõunike 22.11.2007 kontrollkäigu järel tehtud ettepanekuid tuvastatud rikkumiste kõrvaldamiseks.

Puiatu Erikool on Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatav põhikool kasvatuseritingimusi vajavatele õpilastele. Kooli võetakse vastu 10–17-aastaseid lapsi, kes on kooli suunatud nõustamiskomisjoni taotlusel ja kohtumääruse alusel vastavalt haridusministri määrusega kehtestatud korrale.

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kas eraldusruumi kasutamine Puiatu Erikoolis vastab õigusaktides kehtestatud nõuetele; kas koolikeskkond on laste jaoks turvaline ja ega koolis ei esine vaimset ega füüsilist vägivalda ning kuidas on koolis tagatud laste õigus haridusele ja tervise kaitsele.

1. Eraldusruumi kasutamine

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kas Puiatu Erikool järgib eraldusruumi kasutamisel alaealise mõjutusvahendite seaduses sätestatud nõudeid.

Kontrollimisel selgus, et 28-st intervjueritud õpilasest oli eraldusruumis viibinud 24, neist 1 omal soovil enda turvalisuse huvides. Enamik õpilastest olid eraldusruumis viibinud korduvalt.

Eraldusruumi kasutamise nõuded on sätestatud AMVS §-s 6² „Eraldusruum kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolis“.

1.1 Puuduvad motiveeritud käskkirjad

AMVS § 6² lõike 1 kohaselt võib kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli õpilase paigutada rahunemiseks eraldusruumi, kuid mitte kauemaks kui 24 tunniks. Eraldusruumi paigutamise kohta koostab kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli direktor või tema volitatud isik viivitamatult motiveeritud käskkirja, mille kooli direktor või tema volitatud isik teeb õpilasele allkirja vastu teatavaks käskkirja koostamise päeval.

Kontrollimisel selgus, et kooli direktor või tema volitatud esindaja ei olnud koostanud iga eraldusruumi paigutamise kohta motiveeritud käskkirja ega teinud seda õpilasele koostamise päeval allkirja vastu teatavaks. Mõne õpilase sõnul oli ta sunnitud eraldusruumis viibima ka kauem kui 24 tundi järjest.

1.2 Eraldusruumi paigutatakse karistuseks

AMVS § 6² lõike 2 kohaselt võib õpilase paigutada eraldusruumi juhul, kui on otsene oht enesevigastuseks või vägivalleks teiste isikute suhtes ning suusõnaline rahustamine ei ole osutunud küllaldaseks.

Kontrollimisel selgus, et õpilasi on paigutatud eraldusruumi ka karistuseks. Näiteks kinnitasid kõik küsitatud õpilased, et koolist omavoliliselt lahkunud õpilane paigutatakse pärast tabamist karistuseks eraldusruumi, enamasti 24 tunniks. Samuti paigutati õpilasi eraldusruumi kooli kodukorra rikkumise, koolitunni segamise ja koolitöötaja solvamise eest, aga ka muudel juhtudel, kui ei esinenud otsest ohtu enesevigastuseks või vägivalleks teiste isikute suhtes. Õpilaste karistuslikul eesmärgil eraldusruumi paigutamist mõõnsid ka enamik intervjueeritud koolitöötajatest. Samuti selgus vestlustest õpilastega, et koolitöötajad ähvardavad õpilasi eraldusruumi paigutamise, kui võimaliku karistusega. Eraldusruumi paigutamiseiga hirmutamist koolitöötajate poolt tunnistas ka kooli endine turvatöötaja.

1.3 Registreerimisraamat ei vasta nõuetele

AMVS § 6² lõike 3 kohaselt peetakse eraldusruumi paigutamise kohta registreerimisraamatut, kuhu kantakse järgmised andmed: õpilase ees- ja perekonnanimi; eraldusruumi paigutamise põhjus; eraldusruumi paigutamise algusaeg; eraldusruumis viibimise aja lõpp; selle koolitöötaja ees- ja perekonnanimi ning ametikoht, kelle järelevalve all õpilane eraldusruumis on; arsti märke õpilase tervisliku seisundi kohta; õpilasel äravõetud esemete loetelu; andmed käesoleva paragrahvi lõike 9 punktides 1 ja 2 nimetatud vestluste ja kohtumiste kohta; andmed käesoleva paragrahvi lõikes 10 nimetatud vestluse kohta ning selle tulemus.

Kontrollimisel esitati õiguskantsleri nõunikele väljavõtte väljarebitavate lehtedega ruudulisest vihikust, kuhu oli märgitud eraldusruumi paigutatud õpilase nimi ja eraldusruumi paigutamise algusaeg. Eraldusruumis viibimise aja lõpp oli märgitud üksnes umbes pooltel juhtudel, kusjuures kahel juhul ei olnud vihikusse märgitud ka eraldusruumi paigutamise algusaega, üksnes õpilaste nimed. Seega ei olnud õiguskantsleri nõunikele esitatud registreerimisraamatu alusel võimalik kõikidel juhtudel kindlaks teha kui kaua õpilased reaalselt eraldusruumis viibisid, rääkimata eraldusruumi paigutamise põhjusest, mida ei olnud märgitud ühelgi korral.

1.4 Lapsevanemat ei teavitata lapse eraldusruumi paigutamisest

AMVS § 6² lõike 4 kohaselt teavitab kooli direktor või tema volitatud isik õpilase eraldusruumi paigutamisest vanemat, eestkostjat või hooldajat viivitamatult pärast käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud käskkirja väljaandmist.

Kontrollimisel selgus, et lapsevanemat, eestkostjat või hooldajat üldjuhul õpilase eraldusruumi paigutamisest ei teavitata.

1.5 Eraldusruum ei vasta sotsiaalministri määrusega kehtestatud nõuetele

AMVS § 6² lõike 5 kohaselt kehtestab eraldusruumi, samuti õpilase esmaseid olmevajadusi rahuldava sisustuse tervisekaitse- ja ohutusnõuded sotsiaalminister määrusega. AMVS § 6² lõike 5 alusel ongi sotsiaalminister 08.02.2002 andnud määruse nr 33 „Eraldusruumi ja selle sisustuse tervisekaitse- ning ohutusnõuded“.

Sotsiaalministri 08.02.2002 määruse § 3 lõike 2 kohaselt peab eraldusruumis kasutatav vesi vastama veeseaduse alusel kehtestatud nõuetele; määruse § 4 lõike 2 kohaselt peavad eraldusruumis olema laud, voodi ja taburetid, mis kinnitatakse kas põrandale või seina külge. Kõnealuse määruse § 4 lõike 4 kohaselt varustatakse eraldusruumi paigutatud õpilane käterätiku, puhta voodipesu ja hügieenitarvetega.

Kontrollimisel selgus, et eraldusruumis puudub joogivesi. Laps ei saa eraldusruumis viibimise ajal ennast ka pesta, kuna eraldusruumis puudub vesi üldse. Eraldusruumides ei olnud lauda ega taburette ning voodipesu eraldati lastele alles pärast õhtusööki. Seega pidid eraldusruumi paigutatud õpilased terve päeva istuma rauast plaadi peal või põrandal. Seejuures ei võimaldatud lastel vajaduse korral alati kasutada ka tualetti. Loomulike vajaduste rahuldamiseks olid eraldusruumidesse paigutatud ämbrid, mis olid õiguskantsleri nõunike kohale jõudes täidetud laste väljaheidetega.

Sotsiaalministri 08.02.2002 määruse nr 33 §-i 2 kohaselt vastutavad tervisekaitse- ja ohutusnõuete täitmise eest kooli omanik valdaja või kooli direktor, juhataja.

Kuna Puiatu Erikool on Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatav riigikool, siis vastutavad tervisekaitse- ja ohutusnõuete täitmise eest haridus- ja teadusminister ning Puiatu Erikooli direktor.

1.6 Eraldusruumi paigutatud laps ei viibi koolitöötaja pideva järelevalve all

AMVS § 6² lõike 7 kohaselt peab eraldusruumi paigutatud õpilane olema koolitöötaja pideva järelevalve all.

Kontrollimisel selgus, et eraldusruumi paigutatud õpilane ei viibi koolitöötaja pideva järelevalve all. Seda kinnitasid nii intervjuueeritud õpilased kui ka kõik kooli töötajad. Eraldusruumi paigutatud õpilast külastab turvatöötaja üksnes siis, kui ta toimetab õpilase sööklasse sööma või toob toidu õpilasele eraldusruumi.

1.7 Eraldusruumi paigutatud õpilast arst üle ei vaata

AMVS § 6² lõike 8 kohaselt ei tohi eraldusruumi paigutada haigestunud õpilasi. Õpilase haigestumisel eraldusruumis viibimise ajal tuleb õpilane üle viia meditsiinilisse isolaatorisse.

Kontrollimisel selgus, et arst õpilast enne eraldusruumi paigutamist üle ei vaata, kuna arst viibib koolis ainult kahel päeval nädalas. Seega ei ole võimalik ka tagada, et haigestunud õpilasi eraldusruumi ei paigutataks. Samuti puudub koolil meditsiiniline isolaator, kus haigestunud õpilane saaks teistest õpilastest eraldi olla.

1.8 Ei toimu vestlusi kooli direktori ja koolipsühholoogi osavõtul

AMVS § 6² lõige 10 sätestab, et pärast eraldusruumis viibimise aja lõppu vestleb koolipsühholoog, kooli direktor või tema volitatud isik õpilasega, et selgitada välja õpilase eraldusruumi paigutamist tinginud käitumise põhjused ning arvestada vestluse tulemusi edaspidises kasvatusprotsessis.

Kontrollimisel selgus, et vestlusi kooli direktori ja koolipsühholoogi osavõtul, mille eesmärgiks on õpilase eraldusruumi paigutamist tinginud käitumise põhjuste tulemuste väljaselgitamine, Puiatu Erikoolis ei toimu.

Eelnevast nähtub, et Puiatu Erikool on eraldusruumi kasutamisel rikkunud peaaegu kõiki alaealise mõjutusvahendite seaduses sätestatud nõudeid. Samuti ei vasta Puiatu Erikooli eraldusruum sotsiaalministri 08.02.2002 määrusega nr 33 kinnitatud terviskaitse- ja ohutusnõuetele.

Kõik õpilased ja ka osa kooli töötajatest ei nimetagi seda ruumi eraldusruumiks, vaid kartsaks. Sisuliselt ongi selle ruumi näol tegemist kartsa ja mitte eraldusruumiga, kuna seda ruumi kasutatakse Puiatu Erikoolis enamasti karistuslikel eesmärkidel ning alaealise mõjutusvahendite seadusega kehtestatud eraldusruumi kasutamise nõudeid seejuures ei järgita.

Õpilaste eespool kirjeldatud tingimustes hoidmise näol on tegemist ebainimliku ja alandava kohtlemisega. Samuti on eraldusruumis viibivate laste tervis ohtu seatud, kuna nad ei ole koolitöötaja pideva järelevalve all. Seetõttu ei saa lapsed vajadusel abi kutsuda ja eksisteerib ka oht enesevigastusteks.

Kokkuvõtvalt tuleb märkida, et kooli juhtkond ei ole korduvatele selgitustele vaatamata suutnud aru saada, mis on õpilase eraldusruumi paigutamise eeldused, mis on õpilase eraldusruumi paigutamise eesmärk ning millised peavad olema tingimused eraldusruumis viibiva õpilase jaoks.

Õiguskantsler on eraldusruumi kasutamise kohta Puiatu Erikoolis teinud korduvalt soovitusi ja ettepanekuid nii Puiatu Erikooli direktorile kui ka haridus- ja teadusministrile. Juba 04.12.2003 läbiviidud kontrollkäigu õiendis, mille õiguskantsler saatis nii Puiatu Erikooli direktorile kui ka haridus- ja teadusministrile, märkis õiguskantsler, et eraldusruumi kasutamisel tuleb koolil kinni pidada alaealise mõjutusvahendite seaduses (edaspidi AMVS) sätestatud nõuetest. 04.12.2003 läbi viidud kontrollkäigul ilmnis, et õpilasi paigutati eraldusruumi mitte üksnes rahunemiseks nagu seadus ette nägi, vaid ka karistuseks mitu päeva varem toimunud korrarikkumiste eest. Seega ei järginud Puiatu Erikool alaealise mõjutusvahendite seaduses sätestatud nõudeid eraldusruumi kasutamisel juba 2003. aastal.

Järgmine õiguskantsleri nõunike kontrollkäik Puiatu Erikooli toimus 22.11.2007. Kontrollkäigul ilmnis, et Puiatu Erikoolis eiratakse eraldusruumi kasutamisel endiselt alaealise mõjutusvahendite seaduses sätestatud nõudeid: eraldusruumi kasutatakse endiselt karistuslikul eesmärgil (reeglina paigutati kõik koolist omavoliliselt lahkunud õpilased pärast tabamist 24 tunniks eraldusruumi); õpilased ei viibi eraldusruumis koolitöötaja pideva järelevalve all, mistõttu ei ole eraldusruumis viibivatel õpilastel vajaduse korral võimalust kasutada tualetti. Loomulike vajaduste rahuldamiseks olid õpilaste jaoks eraldusruumidesse paigutatud ämbrid. Kontrollkäigu tulemusena juhtis õiguskantsler eespool viidatud rikkumistele nii Puiatu Erikooli direktori kui ka haridus- ja teadusministri tähelepanu. Õiguskantsler tegi kooli direktorile ettepaneku lõpetada viivitamatult eraldusruumi kasutamine karistuslikel eesmärkidel ja palus haridus- ja teadusministril tagada, et kool eraldusruumi kasutamisel seaduses sätestatud nõuetest kinni peaks. Samuti juhtis õiguskantsler nii kooli direktori kui ka ministri tähelepanu asjaolule, et eraldusruumi paigutatud õpilane peab viibima koolitöötaja pideva järelevalve all.

Paraku selgus 12.05.2008 läbiviidud erakorralisel etteteatamata kontrollkäigul, et ei kool ega minister ei olnud õiguskantsleri märkuseid ja ettepanekuid piisavalt tõsiselt võtnud, sest ühtegi puudust, millele õiguskantsler oma varasemates pöördumistes korduvalt tähelepanu on juhtinud, ei olnud kõrvaldatud.

Õiguskantsler tegi Puiatu Erikooli direktorile ettepaneku lõpetada viivitamatult eraldusruumi kasutamine karistuslikel eesmärkidel. Ühtlasi soovitas õiguskantsler Puiatu Erikooli direktoril edaspidi järgida eraldusruumi kasutamisel alaealise mõjutusvahendite seaduses sätestatud nõudeid. Samuti palus õiguskantsler haridus- ja teadusministril tagada, et tema juhitava ministeeriumi hallatav asutus järgiks oma tegevuses seadust.

2. Koolikeskkonna turvalisus

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kas koolikeskkond on laste jaoks turvaline ja ega koolis ei esine vaimset ega füüsilist vägivalda.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (edaspidi PGS) § 32 lõike 1 kohaselt tagab kool õpilase koolis viibimise ajal tema vaimse ja füüsilise turvalisuse ning tervise kaitse. PGS § 32 lõike 3 lause 1 kohaselt lasub koolil kohustus rakendada abinõud vaimse ja füüsilise vägivalda ennetamiseks, tehes koostööd vanemate, kooli pidaja ning vajadusel politsei ning teiste ametiasutuste ja ekspertidega.

2.1 Õpilaste omavaheline vägivald

Intervjuudest õpilaste ja koolitöötajatega selgus, et koolikeskkond ei ole turvaline, kuna nii vaimne kui ka füüsiline vägivald on koolis igapäevased. Vägivalla esinemist koolis mõnsid nii õpilased kui ka koolitöötajad. 28-st intervjuueeritud õpilasest olid omal nahal vägivalda kogunud 20 õpilast ning ülejäänud 8 olid vägivalda kõrvalt näinud. Ükski laps ei hinnanud koolikeskkonda turvaliseks. Paari õpilase kehal oli silmaga näha verevalumeid ja marrastusi.

Eranditult kõik küsitletud koolitöötajad kinnitasid, et koolis esineb nii vaimset kui ka füüsilist vägivalda. Seksuaalse vägivalda kohta töötajatel kindlad andmed puudusid. Pooled küsitletud töötajatest märkisid, et vägivalda on koolis väga palju ja seda esineb iga päev. Küsitletud koolitöötajatest 3 on ise kogunud õpilaste poolset vaimset vägivalda, 1 töötaja on kogunud ka füüsilist vägivalda.

Probleem seisneb koolitöötajate hinnangul selles, et koolis õpib ka ilmse vaimse alaarenguga õpilasi, keda teised õpilased seetõttu nii vaimselt kui ka füüsiliselt ründavad. Vägivalla põhjusena on mitmed pedagoogid välja toonud ka asjaolu, et koolis õpivad lapsed on väga erinevas vanuses (10-17 aastased) ja ka erineva sotsiaalse taustaga.

Töötajad mõnsid, et ei suuda vägivalda ohjeldada ega tagada ühe õpilase julgeolekut koolis. Selle õpilase elu ja tervis on koolis iga päev ohus, sest ta on sattunud ülejäänud õpilaste jõhkrate füüsiliste rünnakute ohvriks. Lisaks füüsilisele vägivallale peab see õpilane iga päev taluma ka vaimset vägivalda: solvanguid, mõnitamist, ähvardusi ja roppuseid. Kõnealuse õpilase solvamine, ähvardamine ja mõnitamine kaasõpilaste poolt leidis aset ka õiguskantsleri nõunike kontrollkäigu toimumise ajal. Kool ei suutnud tagada korda isegi sel ajal kui õiguskantsleri nõunik ja lastepsühhiaater kõnealust poissi intervjuueerisid, mistõttu tormasid teised õpilased ruumi, kus intervjuu toimus ja sõimasid ning ähvardasid intervjuueeritavat poissi. Kooli psühholoogi ja sotsiaalpedagoogi sõnul ei ole see õpilane juba mitu nädalat

õppetöös osalenud, kuna kool ei suuda tagada tema turvalisust teiste õpilastega ühes klassiruumis viibides. Seetõttu viibib kõnealune õpilane õppetöö ajal kas sotsiaalpedagoogi või psühholoogi kabinetis ja ööseks palub ennast ise eraldusruumi paigutada, et peksmisest pääseda. Kooli sotsiaalpedagoog mõnis, et muul viisil ei suudeta selle poisi turvalisust öösel koolis tagada.

Mitu koolitöötajat märkisid, et vägivalda esineb eriti öösiti, kui majas on ainult üks turvatöötaja, kes ei suuda õpilaskodus laste turvalisust tagada. Ka õpetajad mõnsid, et nad on õpilaste omavahelise vägivalla suhtes võimetud. Üks õpetaja märkis, et ta ei ole tihti võimeline tundi üksi läbi viima ja peab seetõttu paluma mõne teise koolitöötaja abi tunni läbiviimisel.

Töötajate kinnitusel esineb eriti palju vägivalda ja kiusamist liitklassi õpilaste suhtes ja nende poiste suhtes, kellel on psüühikahäired. Ühe intervjueritud koolitöötaja sõnul tuleks liitklass likvideerida ja selle klassi õpilased teistest lastest eraldada.

Kõik töötajad mõnsid, et lastel ei ole koolis usaldusisikut, kelle poole pöörduda, kuid selline usaldusisik peaks lastele kooli poolt kindlasti määratud olema.

Eelnevast nähtub, et Puiatu Erikool ei ole suutnud täita PGS § 32 lõikes 1 sätestatud kohustust tagada õpilaste koolis viibimise ajal nende vaimne ja füüsiline turvalisus ning tervise kaitse.

2.2 Koolitöötajate poolne vägivald õpilaste suhtes

Lisaks õpilaste omavahelisele vägivallale kaebasid enamik intervjueritud õpilastest ka koolitöötajate poolse vägivalla üle. Vestlustes märkisid mitmed õpilased, et kooli personal rakendab õpilaste suhtes sageli kergekäeliselt ja põhjendamatu jõudu. Konkreetseid kaebusi füüsilise vägivalla rakendamise osas esitati 8 koolitöötaja suhtes. Kolm õpilast esitasid ka kirjalikud avaldused konkreetsete juhtumite osas, kus koolitöötaja oli last väidetavalt löönud. Ka viitasid kooli kasvandikud juhtumitele, kus õpilastele ei pruukinud tagatud olla küllaldane abi või järelevalve.

Õiguskantsleri nõunike ja ekspertide kontrollkäigu eesmärgiks ei olnud niivõrd konkreetsete vägivallajuhtumite uurimine, kui koolis valitseva olukorra tuvastamine laiemalt ning seetõttu ei keskendunud intervjuudes ka üksikute vägivallajuhtumite detailidele. Samuti puudusid nii õiguskantsleri nõunikel kui ka kaasatud ekspertidel võimalused hinnata, kas Puiatu Erikooli õpilaste väited vägivallajuhtumite osas vastavad tegelikkusele või ei.

Kuid kuna Õiguskantsleri Kantseleisse saabunud avalduste ja kontrollkäigul õpilastega läbi viidud vestluste alusel tõusetus siiski kahtlus, et mitmete Puiatu Erikooli töötajate tegevuses võib esineda erinevate karistusseadustikus kirjeldatud kuritegude tunnuseid (eeskätt KarS § 121, KarS § 123 KarS § 291 sätestatud tegude) ja kuna õiguskantsleril endal puudub pädevus alustada ja läbi viia kriminaalmenetlust võimalike kuriteosündmuste osas, olin kohustatud minule teatavaks saanud informatsiooni edastama pädevale uurimisorganile – riigi peaprokuröridele.

ÕKS §-i 35⁴ sätestab, et kui õiguskantsler leiab, et ametiisik on rikkunud põhiseadust või seadust, teatab ta sellest kirjalikult uurimisorganile või muule pädevale organile ning vajaduse korral edastab neile asjakohased andmed ja dokumendid.

Tuginedes viidatud õiguskantsleri seaduse sättele edastasin õpilaste avaldused koos tunnistajate allkirjadega ning intervjuude käigus kogutud teabe võimalike vägivaldajuhtumite kohta riigi peaprokurörile kriminaalmenetluse alustamise vajaduse kaalumiseks.

Kokkuvõtlikult tuleb märkida, et koolikeskkond Puiatu Erikoolis ei ole turvaline ei seal õppivate laste ega ka koolis töötavate pedagoogide jaoks. Riigipoolse piisava abi ja juhendamise puudumine ning kooli juhtkonna oskamatus ja suutmatus rakendada kohaseid abinõusid vaimse ja füüsilise vägivalda ennetamiseks, on viinud olukorrani, kus vägivald on Puiatu Erikoolis igapäevane nähtus.

Õiguskantsler palus kooli direktoril astuda viivitamatult vajalikke samme selleks, et tagada koolis viibivate laste vaimne ja füüsiline turvalisus ning tervise kaitse. Ühtlasi palus õiguskantsler haridus- ja teadusministril kontrollida, kas praegune kooli juhtkond suudab tagada koolis viibivate laste vaimse ja füüsilise turvalisuse ning tervise kaitse ning vajadusel astuda ise viivitamatult samme selleks, et laste turvalisus oleks Puiatu Erikoolis tagatud.

3. Tervise kaitse ja arstiabi kättesaadavus

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kuidas on Puiatu Erikooli õpilastele tagatud PS § 28 lõikest 1 tulev õigus tervise kaitsele, sealhulgas arstiabi kättesaadavus. PGS § 32 lõike 1 kohaselt tagab kool õpilase koolis viibimise ajal tema vaimse ja füüsilise turvalisuse ning tervise kaitse.

Nõunikud vestlesid arstiabi kättesaadavusest nii intervjueeritud õpilaste, koolitöötajate kui ka dr Reet Madissoni (SA Viljandi Haigla Jämejala psühhiaatriakliiniku lastepsühhiaater, kes vaatas läbi 26 Puiatu Erikooli õpilast); Eve Pärnaku (SA Viljandi Haigla erakorralise meditsiini osakonna vanemõde) ja dr Valentina Tšivkiniga (Puiatu Erikooli teenindav Viljandi perearst).

Vestluste tulemusena selgus, et kõik Puiatu Erikooli õpilased on koolis viibimise ajal kantud dr. Tšivkini perearsti nimekirja. Perearst käib koolis 2 korda nädalas, ülejäänud kolmel tööpäeval käib koolis meditsiiniõde. Nädalavahetusel meditsiinitöötajat koolis ei ole.

3.1 Õpilased ei julge kooliarsti poole pöörduda

Käesoleval õppeaastal on perearsti poole pöördunud traumadest tingitud kaebustega 15 Puiatu Erikooli õpilast. Kooliarsti sõnul nimetavad lapsed trauma tekkepõhjuseks alati jooksmist ja komistamist, kuid arsti sõnul on ta näiteks silmaümbruse kahjustuste ning teatud lõikehaavade puhul olnud kindel, et need on tekitatud teise isiku poolt, mitte tekkinud hooletu käitumise tagajärjel.

Seega on alust arvata, et õpilased ei julge koolis aset leidnud vägivaldajuhtumitest kooliarstiga rääkida. Seda kinnitasid ka mitmed intervjueeritud õpilased, kes märkisid, et õpilast, kes vägivalda pärast koolitöötaja poole pöördub, ootab hiljem ees veel rängem peksmine kaasõpilaste poolt.

Perearsti hinnangul on paljude erikooli õpilaste somaatiliste kaebuste tekkepõhjuseks tegelikult psüühikahäired, kuna kliiniline patoloogiline pilt kõrvalekaldeid ei näita.

3.2 Ravimite käitlemine turvatöötajate poolt

Perearsti sõnul ostab erikool välja kõik õpilastele meditsiinitöötaja poolt väljakirjutatud ravimid. Perearsti kinnitusel on väljaostetud ravimid turvatöötajate valduses, kes neid lastele jagavad.

On äärmiselt küsitav, kas lastele psühhiaatri poolt väljakirjutatud ravimite jagamine turvatöötajate poolt on laste tervise kaitse seisukohalt kõige parem lahendus. Ka mitmed intervjueeritud õpilased märkisid, et ravimeid tuleb turvatöötajate käest ise küsida, ning et turvatöötajad ei anna ravimeid igal õhtul (näiteks konflikti korral turvatöötaja ja õpilase vahel). Selline praktika on aga laste tervise kaitse seisukohalt äärmiselt taunitav, sest psüühikahäirete ravi on keeruline ja aeganõudev protsess, mille eduvõimalused on väga väikesed, kui lapsed raviplaani kinni ei pea.

3.3 Vaimse alaarengu ja psüühikahäiretega õpilased Puiatu Erikoolis

SA Viljandi Haigla Jämejala psühhiaatrikliiniku lastepsühhiaater dr Madisson vaatas 2008. aasta alguses läbi 26 Puiatu Erikooli õpilast. Psühhiaatri hinnangul on kõigil tema poolt läbi vaadatud 26 lapsel psüühika- või käitumishäire. Dr Madisson on läbi vaadatud lastele koostanud individuaalse raviplaani, mis enamasti seob farmakoteraapia Jämejala kliinikus pakutava psühhoteraapiaga.

Psühhiaatri sõnul on kehaline ja vaimne väärkohtlemine Puiatu Erikoolis väga levinud. Väärkohtlemise juhtumeid ei uurita, pigem varjatakse. Väärkohtlemise ohvriks sattunud lapsed elavad pidevas hirmus ning ei julge väärkohtlemisest ausalt isegi erikooliga mitteseotud psühhiaatrile rääkida. Psühhiaatri sõnul ilmnes vestlustest lastega, et uute õpilaste saabumisel erikooli viiakse läbi tervitusrituaal, mille käigus uut last pekstakse ja kägistatakse.

Dr Madissoni hinnangul oleks vältimatult vajalik personali psühhopaatoloogia alase teadlikkuse tõstmine. Nii kasvatajatele, õpetajatele kui ka turvatöötajatele oleks vaja korraldada sellekohane põhjalik koolitus. Samuti on psühhiaatri hinnangul üheks probleemide allikaks asjaolu, et kooli personal on väga stressis – töötajad on abitud ja seetõttu agressiivsed. Erikooli töötajad võiksid dr Madissoni hinnangul regulaarselt käia psühhiaatri või psühholoogi juures vestlusel.

Psühhiaatri andmetel:

- 5 last on kerge vaimse alaarengu ning närvisüsteemi kahjustusega;
- 10 last on juba 3-5 aasta vältel enne erikooli suunamist käinud dr. Madissoni vastuvõtul ning saanud eelnevat psüühikahäiretega seonduvat ravi;
- 17 last on hüperkineetilise häirega (motivatsioonipuudulikkus), mis koos arengupeetuse ja emotsionaalsete stressiteguritega pärsib oluliselt kohanemisvõimet. Hüperkineetilised lapsed vajavad individuaalset õppekava ning samuti individuaalset tugiisikut, kes aitaks neil motivatsiooni leida. Vajadus õppekava ja tugiisiku järgi on nii erikoolis viibides kui ka sealt lahkudes. Lisaks on näidustatud nii medikamentoosne ravi (ritaliin) kui psühhoteraapia. Kuid erikoolis ei ole nõutud tingimusi narkootilise sisaldusega ainete (ritaliin) käitlemiseks. Hüperkineetilise käitumise kohane korrigeerimine lapseas võimaldab isikule täiskasvanuna iseseisva toimetuleku. Kohase ravi puudumisel püsivad toimetulekuraskused ka täiskasvanueas;

- 15 last on erineval tasemel depressiivse seisundiga, pooltel on ka kaasuvad häired (isiksushäired jne). Kõigile depressiivikutele on välja kirjutatud ravimid ning nad on saadetud eriuuringutele. Ravimite kättesaadavus on erikoolis ebaühtlane, samuti ei ole psühhiaatri hinnangul tagatud raviskeemi kõrvalekaldumatu järgimine. Enamus depressiivikuid on psühhiaatri poolt teostatud läbivaatuse tulemuste alusel koolis kehaliselt väärkoheldud;
- 6 last, kes on käinud meeleolu ja kognitiivsete võimete eriuuringul, ei sobi kognitiivsete võimete alusel erikooli. Madala kognitiivse võimekusega lapsed satuvad (ja on ka Puiatu erikoolis sattunud) suurema tõenäosusega kiusamise ohvriks, kuna nad on sotsiaalselt mahajäänud nii mõtlemises, kui ka enda eest seismises;
- 2 last on edasistele uuringutele suunatud SA Tartu Ülikooli Kliinikumi psühhiaatrikliinikusse. Edasisuunamise üks põhjuseid on ka nende laste vägivaldsus, mis vajab ravi eritingimusi.

Eelnevast nähtub, et eranditult kõigil lastepsühhiaatri poolt uuritud 26 Puiatu Erikooli õpilasel on käitumis- või psüühikahäire, mistõttu nad vajavad nii medikamentooset ravi kui psühhoteraapiat, mida kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolis ei ole aga võimalik lastele pakkuda. Samuti selgus, et kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli on suunatud vähemalt 5 vaimse alaarengu ja närvisüsteemi kahjustusega last, kes vajaksid toimetulekuks ja koolikohustuse täitmiseks hoopis individuaalset õppekava ja ravi.

Sotsiaalministri 31.07.1998 määrusega nr 44 kinnitatud „Meditsiiniliste vastunäidustuste loetelu, mille olemasolu korral alaealist ei suunata kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli“ §-st 1 tuleneb, et alaealise suunamisel kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli, arvestatakse alaealise tervise seisundit. Sama määruse § 4 kohaselt ei suunata alaealist kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli, kui selles koolis puuduvad võimalused eriõpetuse saamiseks, mida alaealine lähtuvalt oma puudest või tervise seisundist vajab.

Ehkki psüühikahäired ja vaimne alaareng ei ole kõnelause määruse paragrahvis 3 eraldi välja toodud, kui meditsiinilised vastunäidustused, mille esinemisel on alaealise suunamine kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli välistatud, tuleks nimetatud juhtudel siiski kaaluda, kas Puiatu Erikool on vaimse alaarenguga ja psüühikahäiretega laste jaoks kõige õigem koht. Lisaks sellele, et need lapsed ei saa Puiatu Erikoolis viibimise ajal vajalikku ravi ja ei ole võimelised õppima tavakooli õppekava järgi, satuvad nad tihti ka kaasõpilaste poolse vaimse ja füüsilise vägivalla ohvriks.

Mitmed Puiatu Erikooli õpilased on enne kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamist õppinud käitumis- ja psüühikahäiretega laste koolides. Seega on nõustamiskomisjon tuvastanud, et õpilasel on erivajadus, millest tingituna on ta suunatud õppima käitumis- ja psüühikahäiretega laste kooli. Kui käitumis- või psüühikahäirega õpilane paneb toime õigusvastase teo, ei tähenda see seda, et tema psüühiline erivajadus automaatselt kaob ja ta ei vaja sellest tingituna enam erikohtlemist ega ravi.

3.4 Meditsiiniline isolaator

Lisaks eeltoodule puudub Puiatu Erikoolil ka meditsiiniline isolaator haigestunud laste jaoks. Kooli psühholoog kirjeldas juhtumit, kus ühel õpilasel diagnoositi peapõrutus ja arsti ettekirjutusel oleks laps pidanud nädal aega rahulikult lamama, kuid kuna koolil puudub

meditsiiniline isolaator, pidi laps viibima oma toas, kus pärast õppetööd liikusid vabalt ringi ka kõik teised õpilased.

Tuleb tõdeda, et kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kool ei suuda käesoleval ajal tagada psüühikahäiretega õpilastele piisavat psühhiaatrilist abi ja nende rehabilitatsiooni soodustavat keskkonda.

Meditsiinilise isolaatori puudumine Puiatu Erikoolis rikub kõigi kooli õpilaste õigust tervise kaitsele.

Kokkuvõtlikult tuleb märkida, et Puiatu Erikoolis ei ole tagatud õpilastele põhiseaduse § 28 lõikest 1 tulenev põhiõigus tervise kaitsele.

Õiguskantsler tegi Puiatu Erikooli direktorile soovitusel kaaluda õpilastele meditsiinitöötaja poolt väljakirjutatud ravimite käitlemise praktika muutmist selliselt, et ravimite säilitajateks ja õpilastele jagavateks isikuteks ei oleks turvatöötajad. Samuti palus õiguskantsler Puiatu Erikooli direktoril astuda vajalikke samme selleks, et õpilaste raviplaani kinnipidamine oleks erikoolis viibimise ajal tagatud.

Samuti palus õiguskantsler kooli direktoril ja haridus- ja teadusministril koostöös luua Puiatu Erikoolis vajalikud tingimused haigestunud õpilastele. Lisaks pöördus õiguskantsler sotsiaalministri poole märgukirjaga, milles juhtis ministri tähelepanu asjaolule, et käesoleval hetkel õpib Puiatu Erikoolis suur hulk psüühikahäiretega õpilasi, kes ei saa koolis viibimise ajal vajalikku ravi.

Ühtlasi palus õiguskantsler haridus- ja teadusministri ja sotsiaalministril koostöös selgitada, kas ja kuidas on hetkel kehtiva regulatsiooni alusel võimalik praktikas tagada kasvatus eritingimusi vajavale psüühikahäirega õpilasele nii vajalik ravi ja rehabilitatsioon kui ka võimetekohase hariduse ja sotsiaalsete oskuste omandamine.

4. Õigus haridusele

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kuidas on Puiatu Erikooli õpilastele tagatud PS § 37 lõikes 1 sätestatud õigus haridusele.

Kontrollimisel selgus, et Puiatu Erikoolis on moodustatud liitklass lihtsustatud õppekava järgi õppivatest lastest, kus õpivad koos 2; 3; 4; 5; 7 ja 9 klassi õpilased. Pedagoogide sõnul on sellises liitklassis peaaegu võimatu tundi läbi viia, kuna õpilaste teadmised ja sotsiaalsed oskused on sedavõrd erinevad. Intervjueeritud pedagoogi sõnul ei ole ühel õpetajal võimalik samal ajal matemaatikat õpetada 2 klassi ja 9 klassi õpilasele. Sisuliselt oleks sellises lihtsustatud õppekava järgi õppivate laste liitklassis pedagoogi sõnul vaja iga õpilase jaoks eraldi abiõpetajat. See liitklass on pedagoogide hinnangul ka üheks õpilaste omavahelise vägivalla põhjuseks, kuna vanemad õpilased terroriseerivad seal nooremaid.

PGS § 25 lõige 3 sätestab, et kui kahe või enama klassi õpilaste arv kokku on 20 või alla selle, moodustatakse nendest õpilastest liitklass. Liita on lubatud 1.-4., 3.-6. ja 5.-9. klasse.

Eelnevast nähtub, et liitklassi, kus õpivad koos 2; 3; 4; 5; 7 ja 9 klassi õpilased, ei ole PGS § 25 lg 3 lause 2 kohaselt lubatud moodustada.

Seega on Puiatu Erikool eiranud PGS § 25 lg 3 lauset 2 ning moodustanud liitklassi väga erineva vanuse ja teadmistega õpilastest, mistõttu on tekkinud olukord, kus liitklassis õppivate laste õigus haridusele ei ole tagatud.

Õiguskantsler tegi Puiatu Erikooli direktorile ettepaneku järgida liitklassi moodustamisel PGS § 25 lõikes 3 sätestatud nõudeid. Õiguskantsler soovitas kooli direktoril liitklasside moodustamisel ja abiõppe korraldamisel lähtuda lapse huvidest ning tagada, et kõigi Puiatu Erikoolis õppivate laste õigus haridusele oleks tagatud.